

Відтворення плодоягідних насаджень як передумова ефективного функціонування галузі

**В.І. ЧОРНОДОН, кандидат економічних наук
Тернопільський національний економічний університет**

Наявність плодоягідних насаджень, здатних продукувати необхідну кількість садівницької продукції високої якості, є важливою передумовою ефективного функціонування галузі садівництва. Адже обсяги виробництва плодів і ягід визначаються, передусім, динамікою кількісного та якісного складу плодоносних насаджень.

Питанням економіки садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених — О.М. Шестопаля, О.Ю. Єрмакова, І.І. Червена, В.А. Рульєва, І.І.Лукінова, В.В. Юрчишина, М.М. Артеменка, Д.Ф. Харківського та ін. Однак з огляду на особливості й тенденції сучасних змін у розвитку промислового садівництва України, питання відтворення плодоягідних насаджень, що є передумовою ефективного функціонування галузі, набуває особливої актуальності.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення проблеми відтворення й ефективного функціонування галузі садівництва, наукові праці вчених-економістів, довідкові видання з економіки аграрної сфери та відповідні законодавчі й нормативні акти.

Процеси відтворення і продуктивного використання плодкових та ягідних насаджень є основою функціонування садівництва як галузі сільського господарства. Одна з характерних особливостей цих основних засобів виробництва полягає в тому, що вони створюються безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах і практично не проходять стадії обміну (реалізації), тобто не мають товарної спрямованості. Ця обставина має вирішальне значення у створенні таких садів та ягідників, які найповніше відповідали б як меті, так і конкретним природно-економічним умовам виробництва¹.

Для досягнення цього потрібно повсякчас чітко визначати мету виробництва і напрями використання продукції, мати детальну інформацію щодо кон'юнктури ринку свіжих плодів і ягід та продуктів їх промислової переробки, всебічну оцінку відповідності ґрунтів і клімату біологічним особливостям плодкових та ягідних культур, їх сортів, що плануються до вирощування.

Погоджуємося з думкою О.М. Шестопаля, що в процесі організації створення (відтворення) та продуктивного використання плодкових і ягідних насаджень важливо враховувати ряд характерних особливостей цих процесів².

По-перше, те, що процес їх створення не можна "законсервувати" (як це інколи робиться щодо інших об'єктів основних засобів виробництва) та перенести на інший час, вони або нормально ростуть і розвиваються, або ж відстають у рості й розвитку чи просто гинуть. Неврахування цієї особливості в практичному садівництві часто призводить до значних втрат коштів і праці. По-друге, планомірне й безперервне в часі відтворення (мається на увазі за певної сукупності підприємств) набуває ваги найважливішого фактора інтенсифікації садівництва. Це,

¹ Методичні рекомендації з організації планомірного відтворення плодкових і ягідних насаджень. — К.: УААН, 1996 — С.14.

² Там же.

передусім, пояснюється тим, що саме через створення нових насаджень реалізуються новітні досягнення науково-технічного прогресу в садівництві. По-третє, сучасною, дедалі більш охоплюючою тенденцією в багатьох країнах Європи та Америки є скорочення тривалості як створення, так і продуктивного використання плодкових та ягідних насаджень, що дає змогу швидше оновлювати сортовий склад садів і ягідників, за рахунок чого повніше використовувати цей найефективніший фактор інтенсифікації садівництва, та оперативніше реагувати на зміни кон'юнктури ринку садівницької продукції. На сучасному етапі ці процеси притаманні й вітчизняному садівництву.

Як відомо, певна частка плодоносних плодкових і ягідних насаджень внаслідок фізичного або морального зношення щорічно вибуває з господарського обігу й тоді ж має бути замінена новими їх елементами. На визначення такої частки в конкретних випадках впливають певні чинники. Передусім, слід мати на увазі, що плодкові та ягідні культури за певний життєвий цикл проходять різні етапи свого розвитку, які в кінцевому підсумку й визначають тривалість інвестицій у насадження та строки продуктивного їх використання, а також необхідність оптимізації вікової структури садів і ягідників. В умовах інтенсифікації садівництва, що характеризується ефективнішим використанням усіх засобів виробництва, оптимізація вікової структури насаджень, яка, насамперед, залежить від темпів їхнього відтворення, набуває особливо важливого значення. Лише за умов оптимального співвідношення між функціонуючими, молодими неплодоносними й насадженнями, що закладаються, забезпечується стабільність виробництва конкретних видів садівницької продукції.

Отже, потрібно дотримувати раціонального співвідношення між площами закладання, молодих неплодоносних і плодоносних насаджень по кожній плодovій та ягідній культурі.

Оптимальність вікової структури насаджень зумовлюється тривалістю їх створення й раціонального продуктивного використання. Залежно від сортового складу, типу насаджень, технологій вирощування та природно-економічних умов виробництва тривалість як створення, так і продуктивного використання садів та ягідників значно змінюється.

Одним із провідних центрів розвитку садівництва України є регіон Поділля, зокрема Вінницька область, яка цілковито репрезентує Поділля, оскільки на сільськогосподарські підприємства області нині припадає 86% загального обсягу виробництва плодів і ягід. Прикметною особливістю Вінниччини є те, що тут збереглося й останніми роками успішно функціонує об'єднання спеціалізованих садівницьких господарств „Вінницясадвинпром” (табл.).

Виробничий потенціал товарного садівництва визначається динамікою кількісного та якісного складу плодоносних плодкових і ягідних насаджень. Загальне прискорення темпів відтворення багаторічних насаджень зумовлюється й тим, що в їх структурі поступово зростатиме питома вага кісточкових і ягідних культур, які відзначаються значно коротшим обігом насаджень, ніж зерняткові.

Як зазначає О.М. Шестопаль, з огляду на теоретичну сутність процесів відтворення основних засобів виробництва значним джерелом створення (відтворення) багаторічних насаджень має бути амортизаційний фонд, який формується через амортизаційні відрахування з балансової вартості плодоносних насаджень. Однак нині такий амортизаційний фонд, створений за всі роки продуктивного використання насаджень, не відповідає відновлюваній їхній вартості.

Амортизаційні відрахування входять у собівартість виробленої продукції, після її реалізації акумулюються в амортизаційному фонді, який має відшкодовувати вартість зношення засобів праці.

Згідно із П(С) БО 7, амортизація основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) нараховується із застосуванням таких методів:

- 1) податкового; 2) прямолінійного; 3) зменшення залишкової вартості; 4) прискореного зменшення залишкової вартості; 5) кумулятивного; 6) виробничого.

Аналіз закладання нових високоінтенсивних садів у господарствах корпорації “Вінницясадвинпром” по породних групах багаторічних насаджень

Показник	Рік							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Закладання нових високоінтенсивних багаторічних насаджень – усього, га	295	378	426	458	438	473	728	525
У т.ч.: зерняткові	236	272	297	379	341	378	609	498
кісточкові	6	38	69	20	36	29	47	26
ягоди	53	68	60	59	61	66	72	31

Найбільш поширеним у світовій економічній практиці є прямолінійний метод нарахування амортизації, що дає можливість рівномірно розподілити суми амортизації між обліковими періодами. Перевагою даного методу є те, що за строк продуктивного використання насаджень їхня вартість повністю відновлюється за рахунок амортизаційних відрахувань. Для кумулятивного методу характерним є визначення нової норми амортизації щороку, враховуючи кількість років, що залишилися до кінця нормативу використання основного засобу. Так, для насаджень з балансовою вартістю 1 га 4500 грн. норма амортизаційних відрахувань у перший рік становитиме 13,5%, у 20-й – 2,3%.

Особливістю застосування методів залишкової вартості та прискореного її зменшення є те, що не вся вартість основних засобів амортизується. Після завершення строку продуктивного використання насаджень яблуні у прикладі, що нами розглядається, залишкова вартість становить 1,6 тис. грн. Цю вартість спеціалісти називають ліквідаційною. Однак, як переконує практика, продати дерева після розкорчовування надто складно, тоді залишкову вартість на початок передостаннього року розподіляють порівну на два наступні роки. Так, по насажденню яблуні річна сума амортизації на 19 і 20 роки становитиме 1,7 тис. грн. Згідно із Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” амортизація нараховується за суворо встановленими нормами шляхом їх множення на балансову вартість основних засобів на початок звітного періоду. При цьому, якщо по першій групі основних засобів облік балансової вартості та нарахування амортизації ведеться за окремими об’єктами, то по групах 2 і 3 (до якої належать багаторічні насадження) та 4 – за сукупною балансовою вартістю відповідної групи основних фондів незалежно від часу введення їх в експлуатацію. Вчені-економісти піддають критиці такий метод амортизації через укрупнення основних засобів. При цьому не відшкодовується балансова вартість основних засобів за строк їхнього продуктивного використання через зменшення балансової вартості на суму амортизаційних відрахувань за попередній період. Також не враховується різне функціональне призначення основних засобів.

Раніше при визначенні амортизаційних відрахувань до 3 групи основних засобів застосовували норму амортизації 3,75 на квартал. Тоді сума амортизаційних

відрахувань на насадження яблуні зі строком продуктивного використання 20 років за перші чотири роки становила 2,7 тис. грн. на 1 га, або 60%. У свою чергу, при розрахунку методом зменшення залишкової вартості вона дорівнює 0,8 тис. грн., або 17,8%, методом прискореного зменшення залишкової вартості – 1,5 тис. грн., або 34,4%, кумулятивним методом – 2,2 тис. грн., або 48,9%, прямолінійним методом – 0,9 тис. грн., або 20%. Отже, найбільша сума амортизації накопичується при використанні кумулятивного й методу зменшення залишкової вартості. Амортизація, визначена податковим законодавством, виконувала не стимульовану, а більшою мірою фіскальну функцію.

При внесенні змін до згаданого закону встановлені такі норми амортизації в розрахунку на податковий квартал: 1 група – 2%, 2 – 10%, 3 – 6%, 4 група – 15%¹. В результаті проведених розрахунків за цими нормами амортизації за перші чотири роки її сума становить 1,1 тис. грн на 1 га насаджень. За таких умов амортизація нібито в змозі виконувати свою стимульовану функцію. Однак при цьому неврахованим залишається строк корисного використання основних засобів.

Зважаючи на викладені аспекти, потрібно здійснювати амортизаційні відрахування з балансової вартості окремо по плодових та ягідних культурах і за нормами, встановленими у 1991 році, які найповніше відповідають теоретичним основам відтворення насаджень. Цей спосіб найкраще враховує строки продуктивного використання насаджень і сприяє повному відтворенню їхньої вартості. Адже головне завдання амортизації – це забезпечення відтворення об'єктів основних засобів. Механізм нарахування амортизації – застосування методів амортизації й термінів корисного використання об'єктів має бути спрямований на досягнення цієї мети².

В основу організації планомірного відтворення насаджень плодових і ягідних культур, передусім, покладається повне врахування їхніх біологічних особливостей, а також змін, що передбачаються в технології виробництва садівницької продукції та напрямках її господарського використання. Важливо враховувати таку надто характерну особливість відтворення багаторічних насаджень: їх потрібно закладати завчасно, часто набагато раніше, ніж перестануть функціонувати існуючі. Лише в такому разі досягається планомірність оновлення садів та ягідників і безперервність виробництва садівницької продукції.

Планомірність та прискорення темпів відтворення багаторічних насаджень є об'єктивним процесом. Він визначається як природою рослин, так і економічним чинником зокрема, прискорення обігу капіталу, вкладеного на створення садів, підвищення продуктивності праці, особливо на роботах по догляду за деревами і на збиранні врожаю, зниження собівартості продукції та поліпшення її якості.

Садівництво як галузь сільськогосподарського виробництва базується на процесах відтворення й продуктивного використання плодових і ягідних насаджень. Останні на відміну від інших основних засобів виробництва самі безпосередньо створюють новий продукт, чим і визначається їхня вирішальна роль у формуванні ефективності всіх складових виробництва в галузі.

*

¹ Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 334/94 від 28.12.94 р. (із зм.) // www.gada.gov.ua.

² Дем'яненко М.Я., Євтушенко С. М. Проблеми амортизації в аграрному секторі АПК (обліково-фінансовий аспект): Моногр. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – С.44.